

УДК 338.432:631.115.8

СТАН ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ФЕРМЕРСЬКИМИ ГОСПОДАРСТВАМИ

*Бойко Л.О. – к.с.-г.н., доцент,
Ніколенко Г.Б. – магістр, Херсонський ДАУ*

Постановка проблеми. Радикальні аграрні реформи, які проводились в Україні з 90-х років минулого століття, стали вагомим поштовхом до створення та становлення фермерських господарств. Цей вид підприємницької діяльності має низку особливостей, що відрізняють його від усіх інших. Основна з них полягає в тому, що фермерське господарство - це суб'єкт підприємницької діяльності на селі сімейно-трудоного типу. Тобто, члени фермерських господарств (переважно сільські жителі) ведуть сільськогосподарське виробництво, що базується здебільшого на праці власників цих господарств, членів їх сімей і родичів.

За роки ринкових перетворень фермерські господарства стали невід'ємною частиною сільської економіки та народного господарства в цілому.

Стан вивчення проблеми. У численних працях В.П. Горьового, В.К. Збарського, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, Л.Ю. Мельника, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина та інших учених досліджено особливості функціонування та розвитку фермерських господарств.

Водночас потребують розгляду сучасні аспекти виробництва сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами в Україні, недоліки та переваги діяльності фермерських господарств, що й визначило мету статті.

Завдання дослідження полягає у виявленні та характеристиці становлення фермерства в Україні, аналізі виробництва продукції рослинництва та тваринництва, визначення питомої ваги виробництва сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами у загальному обсязі.

Результати досліджень. Суттєву роль в аграрній галузі відіграють 42,4 тисяч фермерських господарств, що працюють в усіх, без винятку, регіонах України. Вони обробляють 4,2 млн. га сільськогосподарських угідь, тобто в середньому на господарство припадає 103,3 га.

Площі земель фермерів розширюються як шляхом укрупнення самих господарств, так і оренди земельних часток. Орендовані землі фермерських господарств станом на 1 січня 2011 р. склали 79,9 % загальної площі землі, яка є в їхньому користуванні. В економічно розвинених країнах світу земельні наділи під фермерськими господарствами досить різні: від 180 га на одну ферму у США до 13-17 га – у Фінляндії [1].

Розмір виробництва окремих видів продукції рослинництва і тваринництва є одним із головних показників розвитку фермерських господарств (табл. 1).

Таблиця 1- Виробництво сільськогосподарської продукції аграрними підприємствами України, млн.грн (у постійних цінах 2010 року)

	Сільськогосподарські підприємства	у т.ч. фермерські господарства	Частка ФГ у с.-г. підприємствах
Продукція рослинництва			
2007	53076,7	7428,6	14,0
2008	78993,1	13194,4	16,7
2009	71275,2	11125,2	15,6
2010	66812,7	10840,9	16,2
2011	92138,4	14997,7	16,3
2011р. у % 2007р.	173,6	201,9	х
Продукція тваринництва			
2007	21356,2	875,0	4,1
2008	22458,1	946,9	4,2
2009	24998,4	993,9	4,0
2010	27276,3	1124,9	4,1
2011	28915,3	1194,8	4,1
2011р. у % 2007р.	135,4	136,5	х

Проаналізувавши діяльність аграрних підприємств та фермерських господарств, можна відмітити збільшення обсягів виробництва як рослинницької, так і тваринницької продукції. Виробництво продукції рослинництва зросло з 7428,6 млн.грн у 2007 р. до 14997,7 млн.грн у 2011 р. і складає шосту частину від загального обсягу. Аналогічні показники склались і з виробництвом продукції тваринництва. За роки досліджень вони зросли на 36%, але частка виробництва фермерськими господарствами складає лише 4%.

Однак, за певних позитивних зрушень у сільському господарстві, становлення і розвиток фермерських господарств гальмується складною економічною ситуацією в країні, відсутністю належної державної підтримки. Фермерські господарства недостатньо забезпечені технічними засобами. Незважаючи на те, що тваринницькі галузі (м'ясо-молочне скотарство, свинарство, птахівництво) забезпечують грошові надходження впродовж року, багато фермерських господарств або зовсім не займаються тваринництвом, або на неналежному рівні.

Ще однією істотною перешкодою, що гальмує розвиток та ефективне функціонування фермерства в Україні, є орендні відносини. Світовий досвід засвідчує, що в економічно розвинутих країнах фермерство базується на власній землі, яка становить переважну більшість у загальній площі цих господарств. В Україні ж фермер досить часто змушений брати невеликі ділянки землі у багатьох орендодавців для того, щоб сформувати земельний масив, на якому можна було б ефективно господарювати. Тому фермер не може будувати перспективних планів на тривалий період, оскільки не має впевненості, що орендодавець не захоче повернути свій пай [2].

Одним із видів сільськогосподарського виробництва, якими займаються фермери, є рослинництво. Більшість фермерських господарств нині займається переважно виробництвом продукції рільництва, яка є менш капітало- і трудомісткою, має сезонний характер та дозволяє швидше отримати віддачу від вкладених коштів.

Господарі вирощують різноманітні культури, найчастіше - озиму пшеницю, цукрові буряки, соняшник та овочі, рідше - яру пшеницю, ріпак, кукурудзу, баштанні культури, гречку (табл. 2).

Таблиця 2- Виробництво основних сільськогосподарських культур, тис.т

	2007	2008	2009	2010	2011	2011р. у % 2007р.
Сільськогосподарські підприємства						
Зернові культури	22848	42094	35842	29779	44219	193,5
Цукрові буряки	14764	11796	9151	12663	17145	116,1
Соняшник	3374	5289	5177	5586	7289	216,0
Картопля	389	437	518	483	752	193,3
Овочі	713	1109	1120	964	1541	216,1
Плоди та ягоди	198	232	215	287	300	151,5
Виноград	235	282	310	260	337	143,4
Фермерські господарства						
Зернові культури	3250	6857	5556	4703	6735	207,2
Цукрові буряки	1410	818	454	1155	1345	95,4
Соняшник	689	1183	1139	1208	1646	238,9
Картопля	117	136	133	161	258	220,5
Овочі	168	276	224	212	384	228,6
Плоди та ягоди	13	23	23	37	39	300,0
Виноград	6	7	8	7	14	233,3

Протягом 2007-2011 рр. обсяги виробництва зернових культур у агроформуваннях України підвищилися у 2 рази, Питома вага зернових культур вирощених фермерськими господарствами, у загальному обсязі у 2011 р. склала 15 %. З 2007 по 2011 рр. обсяг виробництва цукрових буряків (фабричних) зріс по Україні на 16%, а у фермерських господарствах - зменшився на 5%. При цьому їх питома вага у загальному виробництві у 2011 р. складала лише 8%.

Виробництво соняшнику у фермерських господарствах України з 2007 р. зросло у 2,4 рази і у 2011 р. становило 1646 тис. т. Питома вага виробництва соняшнику у фермерських господарствах до загального обсягу у звітному році склала 22,6 %, що практично є однаковою за роки досліджень.

У фермерських господарствах картоплю вирощували в основному для задоволення власних потреб. Протягом періоду 2007-2011 рр. рівень виробництва картоплі по Україні зріс майже у 2 рази, дещо вищий цей показник по фермерських господарствах. З 2007 по 2011 рр. виробництво овочів у фермерських господарствах України зросло у 2,3 раз, таке ж зростання і в сільськогосподарських підприємствах України. Питома вага виробництва овочів у фермерських господарствах до обсягу виробленого по Україні у 2011 р. склала 25%.

Валові збори зернових, соняшнику, картоплі, овочів та інших культур у фермерських господарствах нижчі, ніж у сільськогосподарських підприємствах інших форм власності. Через існуючу систему оподаткування фермерські господарства у звітних документах не завжди відображають реальні результати господарської діяльності. Значну кількість врожаю цукрових буряків, кукурудзи та іншої продукції фермери здають на пункти переробки, де його

обов'язково фіксують, а продати його в повному обсязі на ринку чи використати у власному господарстві як зерно, картоплю чи овочі важко.

Виробництво плодів та ягід у фермерських господарствах за роки досліджень зросло в три рази, це пов'язано з державною підтримкою щодо вирощування цієї продукції.

Таблиця 3 - Виробництво основних видів тваринницької продукції, тис.т

	2007	2008	2009	2010	2011	2011р. у % 2007р.
Сільськогосподарські підприємства						
М'ясо (у забійній вазі), тис.т	919	980	1034	1134	1215	132,2
у тому числі						
яловичина	167	131	114	105	97	58,1
свинина	222	211	207	256	305	137,4
м'ясо птиці	527	635	711	772	811	153,9
Молоко, тис.т	2178	2090	2236	2217	2246	103,1
Яйця, млн.шт.	7605	8471	9258	10249	11738	154,3
Вовна, т	751	809	840	710	647	86,2
Фермерські господарства						
М'ясо (у забійній вазі), тис.т	40	46	41	48	56	140,0
у тому числі						
яловичина	9	7	6	6	8	88,9
свинина	15	15	10	15	19	126,7
м'ясо птиці	16	24	24	27	29	181,3
Молоко, тис.т	95	97	106	112	123	129,5
Яйця, млн.шт.	60	62	74	78	108	180,0
Вовна, т	96	129	144	128	119	124,0

Як видно з табл. 3, обсяги виробництва тваринницької продукції за роки досліджень зростали не такими швидкими темпами, як рослинництво. Виробництво яловичини по Україні зменшилось майже в два рази. Це зумовлено високою капітало- та трудомісткістю тваринництва, браком коштів для будівництва приміщень, відчуваються труднощі з отриманням позики тощо. У 2011 р. фермерські господарства України виробили 4,6% від загального обсягу м'яса (у забійній вазі), 5,4 % молока, 0,9 % яєць, 18,4 % вовни.

Висновки та пропозиції. Основною причиною відмови селянських (фермерських) господарств від виробництва яловичини, молока, як і інших видів продукції тваринництва, занепаду галузі в сільськогосподарських підприємствах, є збитковість виробництва цих видів продукції впродовж останнього десятиліття, насамперед через багаторазовий диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та на продукцію промисловості, що поставляється сільському господарству.

І найважливіше, сьогодні розвиток фермерських господарств потребує державної підтримки, а через економічну кризу всього народного господарства державна підтримка фермерства неналежна. На селі потрібно створити такі умови, щоб кожний селянин мав вільний вибір щодо умов господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Махортов Ю.О. Сучасний стан і перспективи розвитку фермерства в Україні / Ю.О.Махортов, В.Л. Дмитренко // Вісник аграрної науки. - 2003. - №6. - С. 73-76.
  2. Вініченко І.І. Регіональний аспект розвитку фермерства / І.І. Вініченко, Л.І. Рева // Ефективна економіка. - 2012. - № 3.- С. 28-33.
  3. Липчук В.В. Оцінка розвитку фермерства в регіонах України / В.В. Липчук, Л.Б. Гнатишин // Економіка АПК. - 2010. - № 12. - С.47-53.
  4. Капітанець Ю.О. Інвестиційне забезпечення фермерських господарств / Ю.О. Капітанець // Інноваційна економіка. - 2009.- №3. - С.141-144.
-